

Goran Lazičić

OD BORHESA DO VEGETE

(Krešimir Bagić: *Uvod u suvremenu hrvatsku književnost 1970–2010, Školska knjiga, Zagreb, 2016*)

Ko je Krešimir Bagić? Zvanična verzija kaže sledeće: rođen 1962, pesnik, književni kritičar, šef Katedre za stilistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu; bio je član redakcija *Studentskog lista* i *Quoruma*; od kraja osamdesetih objavio niz poetskih i stručnih knjiga. Apokrifna verzija je drugačija: Krešimir Bagić je „prijatelj iz Zagreba“ u romanu *Sveta mast*, drugom tomu „Manično-paranoične istorije srpske književnosti u periodu od 1979–1990. godine“ Svetislava Basare. U pismu koje šalje glavnom protagonistu romana, on opisuje neobičan događaj kome je prisustvovao jednog zagrebačkog praskozorja. Zajedno sa Brankom Malešom, Velimirom Viskovićem i Dubravkom Ugrešić gledao je kako jedna iz jata veštica u brišućem letu nad Kaptolom – uzvikujući „Ua, pizde pjesničke!“ – urinira na glavu pisca Gorana Tribusona.

Bagićev pregled savremene hrvatske književnosti podeljen je u četiri poglavlja, od kojih svako obrađuje po jednu deceniju. U predgovoru autor navodi da su tema studije „kontekst i tekst hrvatske književnosti od 1971. do 2010. godine“. U skladu sa savremenim kulturološki orijentisanim postavkama nauke o književnosti, prostor posvećen društvenom kontekstu podjednak je onom gde se u fokusu nalaze književni tekstovi i poetičke tendencije. Na početku poglavlja ukratko je ocrtan globalni kontekst date decenije, i to u političkom, društvenom, naučnom, umetničkom, pop-kulturnom, sportskom aspektu. Autorov cilj je da informativno skicira „duhovnu klimu“ svakog desetleća, potom prelazi na lokalni društveno-politički kontekst, da bi na kraju stigao do književnih fenomena.

Književna produkcija u Hrvatskoj sedamdesetih predstavljena je ovako: pesništvo je „semiotičko“, proza je „maniristička i eskapistička“, dok je drama „politička“. Prozu su obeležili autori koje je kritika nazvala hrvatskim borhesovcima, nju odlikuju fantastika i nemimetrički koncept literature. Bagić postavlja pitanje da li je Borhes direktno uticao na te autore ili su oni, počev od samostalnih narativnih istraživanja, stigli do prozne paradigme koja deli mnoge odlike sa Borhesovom. Njegov zaključak je osim toga da eskapizam borhesovaca dozvoljava alegorijsko čitanje u kontekstu jugoslovenskog socijalizma. Dramski tekstovi koju su obeležili sedamdesete, za razliku od poezije i proze, direktno se bave društvenom i političkom zbiljom, i to ili kao „mimikrijska povjesna drama“ ili kao „politička groteska“ (Ivo Brešan, Radovan Ivšić).

Narednu deceniju obeležio je časopis *Quorum*, u njemu se etablirala generacija mladih autora koji su tih godina stupili na književnu scenu. Za prozu *kvorumaša* karakterističan je žanr kratke priče, slično kao sa tzv. mladom srpskom prozom iz osamdesetih. Romanesknju produkciju osamdesetih Bagić razvrstava u tri linije: žanrovski, pre svega kriminalistički

roman (Pavao Pavličić, Goran Tribuson), zatim „novopovjesni roman“, koji po pravilu pišu ideološki konzervativni autori (Ivan Aralica, Nedeljko Fabrio), i kao treća linija, konceptualni ili teorijski roman (Damir Miloš). Pored toga, prozu osamdesetih obeležilo je *žensko pismo* (Slavenka Drakulić, Irena Vrkljan, Dubravka Ugrešić, Daša Drndić).

Devedesete karakteriše odsustvo izrazite poetičke dominante, to je period istovremenog postojanja niza različitih usmerenja. Prvo su predstavljeni najbitniji naslovi iz korpusa koji je nazvan ratnim pismom, iako bi možda precizniji termin bio antiratna književnost (Jurica Pavičić, Josip Mlakić). Tri preostale bitne tendencije u prozi devedesetih Bagić označava kao kritički mimetizam (Miljenko Jergović, Robert Perišić, Zoran Ferić), zatim prozni eskapizam koji je neretko u alegorijskom ključu referirao na aktuelni društveni kontekst (Roman Simić), dok u treću liniju spada interdiskurzivna proza (Stanko Andrić). U poeziji Bagić prepoznaje „postmodernu ravnodušnost“ prema ratnoj zbilji i kao ključni fenomen izdvaja „stvarnosnu poeziju“ (Tvrтко Vuković, Tatjana Gromača).

Prvu deceniju novog veka – „nulte“ godine – odlikuje povratak romana na poziciju centralne prozne forme, dok književni časopisi, u radikalizaciji trenda započetog devedesetih, odlaze u *ilegalu*. Književnost te decenije panoramski je oslikana pomoću četiri pojma – „stvarnost, FAK, medij i reklama“. Prvi se odnosi na trend urbane, stvarnosne poezije, započet devedesetih, koji postaje poetička dominantna hrvatskog pesništva (Rade Jarak, Drago Glamuzina, Krešimir Pintarić, Stjepan Gulin, Maša Kolanović). Festival alternativne književnosti (FAK), nezaobilazni fenomen hrvatske, ali i regionalne književnosti, Bagić analizira ne samo kao poetički fenomen, nego ga posmatra i kao odjek društvene i ekonomske tranzicije.

Vlastiti književnoistoriografski pristup autor naziva „fenomenskim prikazom“ hrvatske književnosti. Za različite književne rodove on je odabrao autorska imena čiji opus smatra paradigmatskim za deceniju koju obrađuje. Na primer dva pesnika starije, tzv. krugovaške generacije – Slavko Mihalić i Ivan Slamnig – sa po četiri zbirke objavljene tokom osamdesetih obeležili su, prema Bagićevom viđenju, pesničku scenu te decenije. Ili Danijel Dragojević, koji svoje mesto dobija u pregledu devedesetih, iako podjednako bitne knjige objavljuje od početka šezdesetih. Miljenko Jergović je jedini koji bitno mesto dobija u dva poglavlja (devedesete i nulte). Fokus je na pojedinačnim delima i književnim fenomenima, a ne na celokupnim autorskim opusima koji se po pravilu protežu na više decenija. Kao dodatak knjizi pridodata je pregledno izrađena bibliografija koja obuhvata 287 imena savremene hrvatske književnosti. Autorke i autori koji nisu poimence spomenuti u tekstu na taj način dobijaju svoj prostor, dok glavni tekst ostaje čitljiv i neopterećen biobibliografskim podacima. *Appendix* se u tom smislu može čitati kao peto, sumirajuće poglavlje knjige.

Naslovne odrednice *uvod* i *savremena književnost* pokazuju se kao višeznačne. Fokus na društvenom *kontekstu* može se shvatiti kao *uvod u tekst*, ali to bi isto tako moglo da se odnosi i na autorovo paradigmatsko bavljenje tekstem. Pod savremenom književnošću može se najpre podrazumevati period obrađen u knjizi, ali moguće je takođe tvrditi da savremena hrvatska književnost počinje 2011, pa su četrdeset prethodnih godina zapravo njena predistorija. Studija je *uvodna* i u smislu da je bez poteškoća mogu čitati neprofesionalni ljubitelji književnosti, čitaoci iz drugih kultura ili inostrani studenti slavistike. Format knjige i prelom teksta podsećaju na moderne školske udžbenike, fotografije i ilustracije zauzimaju gotovo identičan prostor kao tekst.

Odnos između književnosti i društvenog konteksta za Bagića je složen, multifaktorski odnos, koji u hrvatskom tj. postjugoslavenskom slučaju prolazi u datom periodu kroz duboke transformacije i diskontinuitete. Društveni fenomeni u takvom okruženju direktno se reflektuju na književnost, ali i obrnuto, iz književnih praksi i tekstova može se iščitati „duhovna klima“ trenutka. Dva pitanja naročito zanimaju autora: prvo se odnosi na sedamdesete i osamdesete i tiče se ispitivanja granica književne (ne)slobode unutar socijalističkog autoritarnog sistema; drugo pitanje izranja na površinu tokom devedesetih i tiče se statusa i budućnosti književnosti kao umetničkog medija u globalizovanom i digitalizovanom svetu.

U poglavlju o osamdesetim opširno je analizirana *Bijela knjiga* Stipe Šuvara (1984). Iako dozvoljava i tumačenje da se iza toga krio napad većinski hrvatske političke elite na većinski srpsku intelektualnu elitu, Bagiću taj događaj služi kao polazna tačka za prodornu analizu različitih tipova javnog govora u hrvatskoj i srpskoj sredini tokom osamdesetih. Hrvatska književnost te decenije, za razliku od srpske, izgleda apolitična, ili kako sugeriše autor, ona je alegorična tj. „naglašeno šifrirana“. Za razliku od književnosti, umetnička kritika i publicistika bile su polemične i kritične prema dogmama socijalističkog poretka, često u formi promotivnog odnosa prema kritičkoj književnosti iz Srbije (Igor Mandić, Velimir Visković). Bagić povlači bitnu distinkciju da nacionalne književnosti u vreme Jugoslavije postoje naporedo tj. odvojeno, ali tržište knjiga, pa time i recepcijska zajednica, bili su supranacionalni. Na primer, polemika oko Danila Kiša i pojava *Časa anatomije* imali su snažan odjek u hrvatskoj sredini.

Bitna tema u knjizi takođe je odnos popularne kulture i književnosti. Pre svega status rokenrol tekstova kao poezije i uopšte uticaj rok kulture na književnost i obrnuto. Rokenrol scena sedamdesetih i osamdesetih, uključujući pank i *novi val*, jedan je od centralnih kulturnih fenomena u Jugoslaviji. Na primeru pesama Džonija Štulića Bagić lucidno analizira način na koji se gube opozicije visoke i niske, elitne i popularne umetnosti: „Štulić je – iako se kreće u prostoru popularne kulture – elitist, za razliku od pjesnika koji su poeziju naslijedili kao elitistički diskurz, ali tu elitističnost na različite načine prokazuju i potkopavaju“ (str. 74). Medijem umetničke fotografije autor se bavi u dva poglavlja: prvo u vezi sa omladinskom štampom kao nezaobilaznim fenomenom osamdesetih (zagrebački *Polet* i *Studentski List*), a potom mu je tema ratna fotografija iz devedesetih. U prvoj deceniji novog veka diskurs reklame širi se na prostor umetnosti i beletristike, pa na kraju i afirmisani autori objavljuju romane-reklame (*Vegeta Blues* Ante Tomića, napisan po porudžbini Podravke).

Analize pojedinih fenomena ili tekstova zasnovane su na relevantnim kritičko-teorijskim radovima, tako da studija implicitno postaje i panorama savremene hrvatske književne kritike i nauke o književnosti. U digresivnim segmentima teksta dotaknuta su i metodološka pitanja književne istoriografije. Tu postaje očigledno – i autor je toga potpuno svestan – koliko svaka istorija književnosti neizbežno počiva na nametanju narativne strukture i *teleologije* književnoistorijskom materijalu. Bagićevo stroga dekadna struktura pokazuje se u krajnjoj liniji kao *veštačka* i nikad u potpunosti održiva, ali takva je i bilo koja druga književnoistoriografska konstrukcija, kao i svaki istoriografski tekst uopšte.

U knjizi se jasno ogleda i lično iskustvo autora, koji se kao pesnik i proučavalac književnosti formirao osamdesetih. Iako nije proizvoljno i potpuno subjektivno, njegovo *vrednovanje* obrađenih decenija rezultat je generacijske perspektive: sedamdesete = priprema

zlatnog doba; osamdesete = zlatno doba; devedesete = mračno doba; nulte = novi početak. Ako se vratimo na već pomenuti roman Bagićevog *prijatelja iz Beograda*, tu nailazimo na nešto drugačiji pogled na poslednje dve decenije socijalističke Jugoslavije: „Hroničari Beograda do neba hvale osamdesete i nabrajaju: *new wave*, otvaranje niza kafića, klubova, umetničke slobode, gostovanja engleskih i američkih bendova, ali ja sam skloniji da za zlatnu deceniju u SFRJ proglašim sedamdesete. Iako su osamdesete donele dosta dobrih stvari, one su istovremeno bile i vreme naglog uspona ološa svake vrste“, piše Basara u *Svetoj masti*.

Na kraju eseja „Kultura laži“, jednog od ključnih tekstova napisanih na *zajedničkom jeziku* devedesetih, Dubravka Ugrešić govori o nedostajućoj „srpskoj polovini“ svog eseja, o polovini koja tek treba da bude napisana. Danas možemo reći da je ta praznina u proteklih dvadesetak godina ipak ispunjena, možda ne u jednom tekstu takve težine i tog statusa, ali barem u hipotetičkom antologijskom izboru koji bi obuhvatio niz beletrističkih i esejističkih tekstova. Sada se međutim otvara pitanje postoji li studija o savremenoj srpskoj književnosti koja bi bila pandan Bagićevom pregledu? Jedinu kandidatu za sada je *Kratka istorija preobilja* Tihomira Brajovića, ali njoj nedostaje potpuniji osvrt na društveni kontekst i koncentrisana je isključivo na devedesete i nulte. Stoga bismo, parafrazirajući Dubravku Ugrešić, mogli govoriti o nedostajućoj srpskoj polovini Bagićeve istorije književnosti, polovine koja tek treba da bude napisana i objavljena kod nas.